

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 338.432 : 332.122

Воробйов Ю.М.,
д.е.н., професор, ТНУ імені В.І. Вернадського
Бекірова С.Е.,
асистент, НАПКБ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ

У статті досліджуються питання економічного розвитку санаторно-курортного комплексу України. Доведено, що на сучасному етапі економічний розвиток санаторно-курортного комплексу не відповідає світовим вимогам.

Ключові слова: економічний розвиток, санаторно-курортний комплекс.

ВСТУП

Соціально-економічний стан України неможливо вважати повноцінним без стабільного і ефективного функціонування та розвитку санаторно-курортного комплексу, який виступає однією з важливіших складових забезпечення необхідного рівня здоров'я та лікування населення. Збереження здоров'я населення, підтримання необхідного рівня його трудового потенціалу, формування якісного рівня життя людини — це головні завдання будь-якої держави, зокрема і України, в сучасних історичних умовах.

Санаторно-курортний комплекс України, який має значний потенціал свого розвитку практично в кожному регіоні, повинен стати одним із провідних локомотивів зростання економіки, створення необхідних умов для покращення рівня життя всього населення.

В науковій літературі існує досить ґрунтовні дослідження економічного розвитку санаторно-курортного комплексу. Розкриття їх змісту знайшло відображення в працях відомих вчених: Артюхової І.В., Багрова М.В., Баркова Я.І., Бейдик О.О., Гаман П.І., Данильчук В.Ф., Єфремова О.В., Кобанець Л.О., Мартякової О.В., Павлова В.І., Слепакова С.С., Ткаченко Т.І., Цьохли С. Ю., Яковенко І.М. тощо.

Однак незважаючи на чисельні наукові праці, багато питань залишаються не розробленими або дискусійними.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

В економічній літературі ще недостатньо розкрити теоретичні питання економічного розвитку санаторно-курортного комплексу. Отже, метою статті є розкриття теоретичних аспектів економічного розвитку санаторно-курортного комплексу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Становлення, функціонування та розвиток санаторно-курортного комплексу обумовлений історичними, кліматичними та економічними умовами. У більшості країн світу, де створювався та функціонував санаторно-курортний комплекс, кліматичні та економічні умови виступали головними чинниками його розвитку. Для України, яка тривалий час входила до складу СРСР, створення та функціонування санаторно-курортного комплексу було обумовлено не лише наявністю кліматичних чи економічних чинників, а й історичних подій, зокрема формування такої соціально-економічної системи держави, яка ставила своїм завданням підвищити рівень здоров'я та працездатності людини на більш тривалий термін, аніж це було раніше. До радянських часів в Україні фактично не існувало повноцінного санаторно-курортного комплексу, який би задовольняв інтересам всього населення країни, а не лише окремих її соціальних груп.

З історичних хронік відомо, що кліматичні фактори широко використовували у Стародавніх Греції та Римі, зокрема до них відносили морські купання, повітряні та сонячні ванни, лікувальну ходьбу, фізичні вправи, масаж тощо. Гіппократ майже 2400 років тому відмічав, що здоров'я людини залежить від стану навколишнього середовища і кліматичних особливостей. Він вказував на сприятливу дію мінеральних вод, лікувальних грязей і фізичних вправ [1, с. 1].

Початок розвитку курортів в Росії, до складу якої входила Україна, почалось у першій половині XVIII сторіччя і пов'язано з діяльністю Петра I, котрий не раз сам їздив на лікування на

курорти Європи. За його указом в 1717 році Сенату було доручено шукати вітчизняні джерела вод, які б можливо використовувати для лікування різних хвороб. Однак вітчизняних курортів за часів царської Росії було мало та й вони були недоступними для трудового народу [1, с. 2].

Після революції 1917 р. розвиток курортів в Україні здійснювався дуже уповільнено, що було обумовлено соціально-економічним станом країни, громадянською війною, руйнуванням практично всієї інфраструктури територій, де можливо було б створювати відповідні курорти.

З самого початку існування радянської держави значимість розвитку та стабільність функціонування курортної сфери, її доступність для самих різних верств населення постійно підкреслювалося і закріплювалося відповідними державними актами. Так, в цей час були прийняті Декрети СНК РРФСР «Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення» від 20.03.1919 р., «Про використання Криму для лікування працівників» від 21.12.1920 р. і «Про дома відпочинку» від 13.05.1921 р. [1, с. 2].

Цими декретами були закладені базові принципи санаторно-курортного лікування, охорони природних ресурсів, націоналізації курортів країни. Зазначені декрети мали важливе значення для становлення санаторно-курортного комплексу країни, зокрема і України, як складової частини радянського союзу.

У довоєнні часи в Україні мережа санаторіїв та установ оздоровчого відпочинку була значно розширена, але економічні чинники та загроза війни не дозволяли державі вкладати в їх розвиток значні фінансові та інші економічні ресурси, а недержавний сектор економіки після згорання НЕПу практично закінчив своє існування. Друга Світова війна практично зруйнувала абсолютну більшість українських санаторно-курортних закладів, що обумовило їх відновлення після одержання перемоги над фашизмом.

Організація санаторно-курортного лікування отримала широке розповсюдження у післявоєнні часи. Цьому сприяло Постанова Ради Міністрів СРСР від 10 березня 1960 року «Про передачу профспілкам санаторіїв і домів відпочинку» [1, с. 3].

«Міністерство охорони здоров'я колишнього СРСР і міністерства охорони здоров'я союзних і автономних республік здійснювали контроль за організацією лікувально-профілактичної роботи в закладах, а також надавали їм науково-методичну консультативну допомогу [2, с. 12]».

«Основи організації й діяльності курортів, вимоги до охорони природних лікувальних чинників санітарного стану курортів, спеціалізації санаторно-курортних закладів, порядок визначення окремої місцевості курортом загальносоюзного, республіканського або місцевого значення, встановлення межі курортів, затвердження проектів районного планування й генеральних планів курортів починаючи з 1973 року регламентувалися Постановою Ради Міністрів СРСР «Про затвердження Положення про курорти» [2, с. 15]». Прийняття цієї Постанови дало змогу об'єднати усі положення, які були сформульовані в законодавчих та нормативних актах колишнього Радянського Союзу і союзних республік щодо санаторно-курортної справи. Подальший крок у розвитку санаторно-курортної справи був зроблений після прийняття у 1982 р. Постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про заходи з подальшого покращення санаторно-курортного лікування й відпочинку працівників та розвитку мережі оздоровниць профспілок» [3, с. 27].

Зазначена Постанова сприяла розвитку мережі лікувально-профілактичних та санаторно-курортних закладів, що будувались у різних куточках Радянського Союзу, зокрема і в Україні.

Особливістю функціонування санаторно-курортного комплексу СРСР було те, що санаторне лікування було доступне практично усім соціальним і віковим верствам населення, оскільки значна частина витрат здійснювалась за рахунок суспільних фондів, які створювались в країні. При цьому більшість населення отримувала путівки або безкоштовно, або на пільгових умовах [3, с. 10]. Як відмічав Шалковський Н.Г.: «У 80-х роках у санаторно-курортних закладах СРСР оздоровлювалось практично 10 млн. осіб на рік, у т.ч. 2 млн. осіб — на території України [3, с. 6]».

«В Україні за радянські часи функціонувало 33 курорти загальносоюзного, 15 республіканського й 13 курортів місцевого значення [3, с. 9]». При цьому основною метою створення і функціонування санаторно-курортного комплексу було здійснення системи заходів, спрямованих на профілактику, лікування та оздоровлення населення. Держава для цього використовувала значні кошти за рахунок суспільних фондів соціального страхування, що давало значні позитивні результати, дозволяло охопити різними видами оздоровлення та профілактики більшу частину трудового населення, у т.ч. і дітей різного віку.

В умовах адміністративно-планової економіки Радянського Союзу екстенсивний тип розвитку санаторно-курортного комплексу на відповідному етапі давав суттєві позитивні результати, що

відбивалося на зростанні кількості санаторно-курортних закладів, домів відпочинку, збільшенні кількості ліжкового фонду, матеріально-технічного і лікувально-діагностичного обладнання. Однак екстенсивний тип розвитку санаторно-курортного комплексу не дозволяв надавати різні за рівнем якості послуги. Усі санаторно-курортні заклади були державними чи профспілковими, що не дозволяло використовувати економічні стимули для покращення рівня якості послуг з лікування, оздоровлення та відпочинку.

В останні роки існування Радянського Союзу відчувалось, що санаторно-курортний комплекс не має можливості для свого поступового розвитку, що було обумовлено накопиченням фінансових труднощів в країні, неспроможністю соціалістичної економіки забезпечувати необхідний рівень надання санаторно-курортних послуг в зростаючому обсязі [4, с. 8; 5, с. 12].

Отже, необхідно було запровадити новий механізм господарювання в санаторно-курортному комплексі, який би більш повно відповідав історичним етапам розвитку країни, її соціально-економічному стану. Але реформування санаторно-курортного комплексу не можливо було зробити без вирішення більш глобальних питань розвитку країни, зміни адміністративно-командної системи, на систему, де можливо використовувати відповідні економічні регулятори.

Розпад СРСР і перехід України на ринкові умови господарювання передбачав подальший розвиток санаторно-курортного комплексу, підвищення якості надання відповідних послуг завдяки дії ринкового механізму. Вважалося, що ринкова економіка повинна була створити фінансову, матеріально-технічну і лікувально-діагностичну базу розвитку санаторно-курортного комплексу, і тим самим забезпечити соціальні гарантії всьому населенню країни в отриманні лікувально-оздоровчої допомоги [6, с. 26].

Однак на першому етапі (1992-1995 рр.) реформування соціально-економічної системи України питання розвитку санаторно-курортного комплексу відійшли на друге-третє місце. В цей період головними питаннями було існування самої держави, налагодження основ її економіки, перехід від державної до приватної власності, створення умов, зокрема і законодавчих, для функціонування ринкового господарства. Часткова стабілізація ситуації в країні була пов'язана з веденням в обіг гривні та прийняттям Конституції України, яка закріпила базові реформи в соціально-економічній системі України та основі гарантій для людини з боку держави, зокрема і на оздоровлення та відпочинок [7, с. 10].

Для того, щоб розглядати економічний розвиток санаторно-курортного комплексу, необхідно спочатку розібратися із поняттями «санаторно-курортний комплекс» і «розвиток санаторно-курортного комплексу».

З аналізу наукових джерел [8, с. 7-12; 9, с. 8-16; 10, с. 7-8; 11, с. 6-12; 12, с. 5-14; 13, с. 7-13] можливо дійти до висновку, що в понятті «санаторно-курортний комплекс» закладено як найменше три базові складові, а саме: поняття «курорту», «санаторію», «санаторно-курортного комплексу». Головними з цих трьох складових є поняття «курорт» і «санаторій».

Більшість науковців вважають, що курорт — це місцевість, яка має природні лікувальні фактори, зокрема джерела мінеральних вод, лікувальні грязі, сприятливий клімат, морські, річні чи озерні водоймища, а також бальнео- і гідротехнічні спорудження, лікувально-профілактичні заклади [1, с. 3; 4, с. 10; 8, с. 8; 15, с. 196].

Основним типом лікувально-профілактичних закладів на курортах є санаторії. Як вважають науковці — санаторій — це лікувально-профілактичний заклад, який призначений для лікування хворих з використанням перш за все природних факторів: мінеральних вод, лікувальної грязі, клімату, морських купань тощо [1, с. 3; 4, с. 12; 15, с. 22].

Санаторно-курортний комплекс — це поняття, яке поєднує в собі два поняття «курорт» і «санаторій». Проте необхідно зазначити, що поняття санаторно-курортного комплексу набагато ширше, аніж просте поєднання вищезгаданих понять «курорт» і «санаторій».

У великому економічному словнику поняття «комплекс» розглядається з двох позицій, «по-перше, група взаємопов'язаних галузей, підгалузей, підприємств, що виробляють продукцію єдиної природи (багатогалузевий комплекс, міжгалузевий комплекс, виробничий комплекс); по-друге, сукупність, поєднання об'єктів, предметів, дій, тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою, що утворюють єдину цілісність [16, с. 321]».

Отже, на нашу думку, санаторно-курортний комплекс — це сукупність лікувально-профілактичних закладів (санаторіїв) розташованих у відповідній місцевості (курорті), яка має природні лікувальні фактори, поєднанні і тісно пов'язані між собою головною метою функціонування і утворюють єдину цілісність в масштабах території, регіону, країни.

Санаторно-курортний комплекс можливо розглядати з декількох позицій. По-перше, як лікувально-профілактичний заклад, що розташований у відповідній місцевості, функціонування якого спрямовано на надання сукупності лікувально-профілактичних, оздоровчих та інших аналогічних послуг різним верствам населення. По-друге, як система, що функціонує на рівні території, регіону, країни та впливає на їх соціально-економічні процеси. По-третє, як економічний господарюючий суб'єкт, що здійснює діяльність, спрямовану на отримання доходу і прибутку, а, отже, зацікавлений у збільшенні кількості людей, яким потрібні лікувально-оздоровчі послуги санаторно-курортного комплексу.

Як лікувально-профілактичний заклад, що розташований у відповідній місцевості, функціонування якого спрямовано на надання сукупності лікувально-профілактичних, оздоровчих та інших аналогічних послуг, санаторно-курортний комплекс можливо розглядати як окрему установу, що надає відповідні лікувально-профілактичні та оздоровчі послуги населенню. Тобто в даному випадку санаторно-курортний комплекс — це окремий заклад, який розташований на відповідному курорті і надає відповідні лікувально-профілактичні та оздоровчі послуги населенню. Таке тлумачення санаторно-курортного комплексу можливо знайти у чисельних роботах різних авторів [17, с. 65; 18, с. 165; 19, с. 44; 20, с. 71]. Практично аналогічне тлумачення санаторно-курортному комплексу як санаторно-курортного закладу можливо знайти в Законі України «Про курорти»: «Санаторно-курортними закладами є заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів. Вони створюються на різних формах власності і здійснюють свою діяльність за погодженням Міністерства охорони здоров'я [21, с. 7]».

Санаторно-курортний комплекс як система, яка функціонує на рівні відповідної території, регіону, країни та впливає на соціально-економічні процеси, можливо розглядати як сукупність пов'язаних між собою санаторно-курортних закладів та інших обслуговуючих суб'єктів підприємництва об'єднаних загальною метою надання лікувально-профілактичних, оздоровчих та інших аналогічних послуг в масштабах відповідної території, регіону чи країни. Таке або аналогічне тлумачення змісту санаторно-курортного комплексу можливо знайти в роботах Цюхли С.Ю. [5, с. 108]. Таким чином, санаторно-курортний комплекс можливо розглядати як об'єднання різних організацій на рівні окремої території, регіону, країни. Тобто в цьому випадку можливо стверджувати про ієрархічну структуру побудови санаторно-курортного комплексу.

На рівні окремої території санаторно-курортний комплекс можливо розглядати як сукупність санаторно-курортних закладів та інших обслуговуючих суб'єктів підприємництва, що діють на даному курорті та позитивно чи негативно сприяють його розвитку. На рівні регіону санаторно-курортний комплекс слід розглядати як сукупність усіх санаторно-курортних закладів та інших обслуговуючих суб'єктів підприємництва, що діють в масштабах регіону, мають єдину мету функціонування і впливають на соціально-економічне становище регіону через рух грошових потоків, матеріальних і людських ресурсів. На рівні країни санаторно-курортний комплекс можливо розглядати як галузь, яка об'єднує в собі значне коло санаторно-курортних закладів та інших обслуговуючих суб'єктів підприємництва, що діють в масштабах країни, мають єдину мету функціонування і впливають на соціально-економічне становище країни через рух грошових потоків, матеріальних і людських ресурсів, формування загального іміджу країни у світі.

В залежності від ієрархії функціонування санаторно-курортний комплекс характеризується наступним (табл. 1).

Як економічний господарюючий суб'єкт, що здійснює діяльність і забезпечує формування доходів і прибутків санаторно-курортний комплекс можливо розглядати як санаторно-курортний заклад або суб'єкт підприємництва, який надає лікувально-профілактичні, оздоровчі та інші аналогічні послуги різним верствам населення та отримує від своєї діяльності доходи і прибутки. З цієї позиції кожний санаторно-курортний заклад зацікавлений в постійному притоку населення, яке бажає отримати ті чи інші лікувально-профілактичні та оздоровчі послуги на протязі всього року.

Поняття «розвиток санаторно-курортного комплексу» зв'язане з поняттям розвитку економіки, розвитку галузі, розвитку підприємства тощо. Так, Борисов А.Б. вважає, що розвиток економіки — це абсолютні та відносні зміни показників, що характеризують стан економіки країни [16, с. 586]. Данильчук В.Ф. вважає, що розвиток туристичних підприємств — це позитивні зміни їх економічних показників в динаміці [22, с. 37]. Кобанець Л.О. приходить до висновку, що розвиток є поступовим процесом позитивних змін економічних показників рекреаційної діяльності [23, с. 32].

Таблиця 1. Характеристика санаторно-курортного комплексу в залежності від ієрархії функціонування *

Ієрархічний рівень	Характеристика санаторно-курортного комплексу
1. Санаторно-курортний комплекс території	1) курортна місцевість, де розташовані санаторно-курортні заклади; 2) санаторно-курортні заклади; 3) суб'єкти підприємництва, що обслуговують санаторно-курортні заклади; 4) органи влади території, де розташований санаторно-курортний комплекс; 5) інфраструктура території; 6) лікувально-профілактичні, оздоровчі та інші аналогічні послуги, що надають санаторно-курортні заклади; 7) вартість санаторно-курортних та інших послуг.
2. Санаторно-курортний комплекс регіону	1) сукупність курортних місцевостей, де розташовані санаторно-курортні заклади; 2) сукупність санаторно-курортних закладів, що розташовані в даному регіоні; 3) сукупність суб'єктів підприємництва, що обслуговує всі санаторно-курортні заклади регіону; 4) органи регіональної влади; 5) інфраструктура регіону; 6) привабливість санаторно-курортного комплексу регіону; 7) вартість санаторно-курортних та інших послуг в регіоні; 8) імідж регіону, соціально-економічна та політична стабільність
3. Санаторно-курортний комплекс країни	1) сукупність курортних місцевостей країни; 2) сукупність усіх санаторно-курортних закладів; 3) сукупність всіх суб'єктів підприємництва, що обслуговують санаторно-курортні заклади; 4) органи державної влади; 5) інфраструктура країни; 6) привабливість санаторно-курортного комплексу країни; 7) імідж країни, соціальна, економічна та політична стабільність.

* Складено авторами

Таким чином, вважаємо, що будь-який розвиток завжди пов'язаний із позитивними змінами економічних показників, які можуть характеризувати будь-який процес або явище соціально-економічного характеру. Звідси, розвиток санаторно-курортного комплексу — це абсолютні та відносні позитивні зміни соціально-економічних показників, що характеризують стан санаторно-курортного комплексу на рівні території, регіону, країни.

Економічний розвиток санаторно-курортного комплексу може характеризуватися на рівні окремого санаторію наступним:

- 1) покращенням якості лікувально-профілактичних, оздоровчих та інших послуг;
- 2) збільшенням кількості громадян, яким надані послуги;
- 3) розширенням спектру лікувально-профілактичних, оздоровчих та реабілітаційних послуг;
- 4) збільшенням терміну функціонування санаторіїв на протязі року;
- 5) підвищенням економічної ефективності діяльності санаторіїв.

Економічний розвиток санаторно-курортного комплексу може характеризуватися на рівні окремої території наступним:

- 1) збільшенням кількості людей, що отримують послуги санаторно-курортного комплексу на даній території;
- 2) підвищенням якості надання санаторно-курортних послуг;
- 3) збільшенням кількості санаторно-курортних закладів;
- 4) зростанням обсягів доходів і прибутків санаторно-курортних закладів, що збільшує обсяги податків, сплачених в бюджет територіальної громади;
- 5) збільшенням грошового потоку від зростання кількості людей, що відвідають санаторно-курортні заклади.

Економічний розвиток санаторно-курортного комплексу може характеризуватися на рівні регіону наступним:

- 1) зростанням кількості людей, які відвідують санаторно-курортні комплекси регіону;
 - 2) зростанням грошового потоку від населення, яке відвідує регіон і отримує відповідні послуги санаторно-курортного комплексу;
 - 3) збільшенням податків від санаторно-курортних закладів, а також інших суб'єктів підприємництва, що обслуговують санаторно-курортні заклади;
 - 4) покращенням інфраструктури санаторно-курортного комплексу регіону;
 - 5) підвищенням іміджу санаторно-курортного комплексу регіону;
 - 6) зростанням впливу санаторно-курортного комплексу на соціально-економічні процеси регіону.
- Економічний розвиток санаторно-курортного комплексу може характеризуватися на рівні країни наступним:

- 1) зростанням кількості санаторно-курортних закладів та якості надання ними послуг;
- 2) зростанням кількості населення, зокрема з іноземних країн, що скористались послугами вітчизняного санаторно-курортного комплексу;
- 3) покращенням інфраструктури санаторно-курортного комплексу країни;
- 4) підвищенням іміджу санаторно-курортного комплексу країни;
- 5) зростанням впливу санаторно-курортного комплексу на соціально-економічні процеси в країні;
- 6) зростанням обсягів податків, що надходять від санаторно-курортних закладів та суб'єктів підприємництва, що їх обслуговують;
- 7) збільшенням чисельності населення, що заняті в санаторно-курортному обслуговуванні;
- 8) зростанням обсягів грошових потоків, що формуються внаслідок ефективного функціонування санаторно-курортного комплексу країни.

Стабільний та динамічний розвиток санаторно-курортного комплексу є характерною ознакою країни з соціально орієнтованою економікою. На основі функціонування санаторно-курортної системи держава має можливість втручатися в процеси оздоровлення населення, забезпечувати відповідний рівень здоров'я громадян, здійснювати профілактику захворювань та реабілітацію хворих. Особливо це необхідно робити сьогодні, коли чисельність населення країни помітно скорочується, смертність від різних хвороб зростає, у т.ч. внаслідок несвочасного забезпечення лікування та оздоровлення всіх верств населення. Для держави збереження здоров'я громадян є однією з головних функцій, основою стабільності соціально-економічної системи.

Діяльність санаторно-курортного комплексу України характеризується наступними показниками (табл. 2).

З наведених показників можливо побачити, що в Україні склалась загальна тенденція до скорочення кількості санаторно-курортних і оздоровчих закладів, кількості ліжкових місць в цих закладах та чисельності оздоровлених в них громадян. Зменшується кількість не лише оздоровчих закладів для дорослих, але зменшується і кількість санаторіїв для дітей, що самим негативним чином позначається і дедалі буде позначатися на стані здоров'я нації.

Якщо у 2011 році загальне скорочення санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні становило в порівнянні з 1995 роком 11,8%, то скорочення дитячих санаторіїв за той ж період становило 16,1%, а скорочення чисельності оздоровлених громадян за період, що аналізується, досягло 20,8%. Найбільше скорочення оздоровчих закладів торкнулося санаторіїв-профілакторіїв. З 1995 по 2011 роки кількість санаторіїв-профілакторіїв зменшилось більш як у 2 рази. У 2011 році оздоровчих закладів тривалого перебування було 99,3%.

Чисельність оздоровлених громадян в санаторно-курортних та оздоровчих закладах України коливалась не лише за роками, а й за видами оздоровчих закладів (табл. 3).

За період, що досліджується, найбільша чисельність оздоровлених була відмічена у 2008 році — 3592 тис. осіб, що на 2,2% більше ніж у 1995 році. Однак фінансово-економічна криза суттєво вплинула на чисельність оздоровлених. Вже починаючи з 2009 року кількість оздоровлених постійно зменшується.

Структура оздоровлених громадян за видами оздоровчих закладів наступна: у 1995 році — частка оздоровлених в санаторіях складала 34,8%, в пансіонатах з лікуванням — 2,9%, в санаторіях-профілакторіях — 14,5%, в інших закладах — 47,8%. У 2005 році ця структура становила: в санаторіях — 39,8%, в пансіонатах з лікуванням — 3,9%, в санаторіях-профілакторіях — 7,5%, в інших закладах — 48,8%. У 2011 році ця структура становила: в санаторіях — 43,4%, в пансіонатах з лікуванням — 3,4%, в санаторіях-профілакторіях — 6,6%, в інших закладах — 46,6%.

Таблиця 2. Показники діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів України (за 1995, 2005-2011 роки) *

Показники	1995	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Кількість оздоровчих закладів, од.	3417	3245	3164	3110	3073	3041	3011	3012
2. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-5,0	-7,4	-9,0	-10,1	-11,0	-11,9	-11,8
3. Загальна чисельність ліжок (місць), тис. од.	562	482	482	466	462	453	449	445
4. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-14,2	-14,2	-17,1	-17,8	-19,4	-20,1	-20,8
5. Чисельність оздоровлених, тис. осіб	3515	3267	3278	3486	3592	3122	2987	2942
6. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-7,1	-6,7	-0,8	2,2	-11,2	-15,0	-16,3
7. Загальна кількість санаторіїв, од.	489	465	468	471	465	460	456	453
8. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-4,9	-4,3	-3,6	-4,9	-5,9	-6,7	-7,4
9. Кількість дитячих санаторіїв, од.	199	173	171	171	171	171	168	167
10. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-11,0	-14,1	-14,1	-14,1	-14,1	-15,6	-16,1
11. Кількість пансіонатів з лікуванням, од.	62	59	52	52	53	53	54	55
12. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-4,8	-16,1	-16,1	-14,5	-14,5	-12,9	-11,3
13. Кількість санаторіїв-профілакторіїв, од.	517	291	277	269	262	252	234	224
14. Темпи приросту показника до базисного періоду, %	х	-43,7	-46,4	-48,0	-49,3	-51,3	-54,7	-56,7

* Складена за даними [24]

Таким чином, частка оздоровлених в санаторіях на протязі періоду, що досліджувався, зростала. Водночас частка оздоровлених в пансіонатах з лікуванням та санаторіях-профілакторіях постійно коливалась, що обумовлено низкою чинників, зокрема і скороченням кількості таких закладів.

Таблиця 3. Чисельність оздоровлених громадян за видами санаторно-курортних та оздоровчих закладів України (за 1995, 2005-2011 роки) *

Роки	Усього оздоровлених, тис. осіб	у т.ч. за видами оздоровчих закладів				
		санаторії	з них дитячі	пансіонати з лікуванням	санаторії-профілакторії	інші
1995	3515	1223	236	102	511	1679
2005	3267	1299	274	129	244	1595
2006	3278	1321	276	117	236	1604
2007	3486	1419	274	131	236	1700
2008	3592	1527	284	144	232	1689
2009	3122	1330	247	119	211	1462
2010	2987	1198	223	116	198	1475
2011	2942	1278	338	99	193	1372

* Складена за даними [24]

Отже, економічний розвиток санаторно-курортного комплексу України не відповідає його потенціалу. Для поліпшення ситуації необхідні системні заходи як з боку власників, керівництва та персоналу санаторно-курортних закладів, так і з боку держави, як головного гаранта соціального забезпечення населення.

ВИСНОВКИ

Виходячи з проведених досліджень можливо сформулювати наступні висновки.

По-перше, встановлено, що поняття «санаторно-курортний комплекс» включає: лікувально-профілактичний заклад, що розташований у відповідній природній місцевості, функціонування якого спрямовано на надання сукупності лікувально-профілактичних та оздоровчих послуг; система, що функціонує на рівні території, регіону, країни; економічний господарюючий суб'єкт, що здійснює діяльність, спрямовану на отримання доходу і прибутку.

По-друге, доведено, що для санаторно-курортного комплексу характерна ієрархічність побудови. Перший рівень — це санаторно-курортний комплекс території. Другий рівень — санаторно-курортний комплекс регіону. Третій рівень — санаторно-курортний комплекс країни. Ієрархічність побудови санаторно-курортного комплексу вимагає відповідних організаційно-економічних та адміністративних дій на рівні держави, регіону, місцевої громади, щоб забезпечити його ефективне функціонування.

По-третє, економічний розвиток санаторно-курортного комплексу можливо визначити як абсолютні та відносні позитивні зміни соціально-економічних показників, які характеризують стан санаторно-курортного комплексу на рівні території, регіону, країни. Доведено, що бажано розглядати розвиток санаторно-курортного комплексу на рівні окремого оздоровчого закладу, курортної території, регіону і країни в цілому.

По-четверте, в подальших дослідженнях необхідно дослідити особливості, які притаманні санаторно-курортному комплексу, розкрити сутність та зміст організаційно-економічного механізму регулювання розвитку санаторно-курортного комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Курорты Украины — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://artex.com.ua/Ukraine/kurorty-ukrainy:16-6963-5>
2. Шалковский Н.Г. Профсоюзные здравницы Украины / Н.Г. Шалковский. — К.: Здоров'я, 1987. — 450 с.
3. Полторанов В.В. Здравницы профсоюзов СССР: Курорты, санатории, пансионаты, дома отдыха / В.В. Полторанов. — М.: Профиздат, 1986. — 704 с.
4. Ветитнев А.М. Курортное дело: учеб. пособие / А.М. Ветитнев, Л.Б. Журавлена. — 2-е изд., стер. — М.: КНОРУС, 2007. — 528 с.
5. Цюхля С.Ю. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток ринку курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення): монографія / С.Ю. Цюхля. — Симферополь: Таврія, 2008. — 352 с.
6. Устойчивое развитие рекреационно-экономического комплекса Крыма: монография / Коллектив авторов под ред. д.э.н., проф. А.В. Ефремова. — Симферополь: Таврия, 2002. — 399 с.
7. Конституція України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Барчуков И.С. Санаторно-курортное дело: учеб. пособие // И.С. Барчуков. — М.: ЮНИТИ, ДАНА, 2006. — 303 с.
9. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик. — К.: Видавничо-поліграфічний комбінат «Київський університет», 2001. — 395 с.
10. Гудзь П.В. Рекреационная деятельность в качестве градообразующей базы курортного города / П.В. Гудзь, В.А. Кавырина // Экономика и управление. — 2007. — №4-5. — С. 7-12.
11. Мамутов В.К. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты: монография / В.К. Мамутов, А.И. Амоша, Т.Н. Дементьева. — К.: Наукова думка, 1992. — 141 с.
12. Методология оценки рекреационных территорий: монография / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бонсуновская, С.Н. Голубничая. — Донецк: ДИТБ, 2003. — 197 с.
13. Павлов В.І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи / В.І. Павлов, Л.М. Черчик. — Луцьк: Надстир'я, 1998. — 122 с.
14. Луцишин І.Я. Санаторно-курортна сфера — важлива складова євроінтеграційного вектора України / І.Я. Луцишин // Продуктивні сили і регіональна економіка. — 2008. — Ч.2. — С. 195-198.
15. Стефійчук В.І. Рекреалогія: навч. посіб. / В.І. Стефійчук. — К.: Альтерпрес, 2006. — 264 с.

16. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов: издание 2-е перер. и доп. — М.: Книжный мир, 2007. — 860 с.
17. Абібуллаєва С.С. Інноваційні туристичні продукти як засіб розвитку рекреаційного потенціалу АР Крим / С.С. Абібуллаєва // Матеріали III Всекрымского конкурса студенческих работ по актуальным вопросам приоритетного развития Автономной Республики Крым. / Отв. за выпуск В.В. Трофимова. — Симферополь: ЦРОНИ. — 258 с. — С. 64-77.
18. Абдулкеримова Э.Г. Проблемы высокой цены и низкой ценности услуг предприятий туристско-рекреационного комплекса АР Крим / Э.Г. Абдулкеримова // Экономика Крыма. — 2011. — №3(36). — С. 165-169.
19. Андрианова В.В. Ресурсы рекреации, туризма и оздоровления в АР Крым и их использования в условиях глобализации / В.В. Андрианова // Крым: состояние и перспективы развития физической культуры, спорта и туризма. Сб. науч. тр. / Под ред. д.э.н. А.Н. Бузни. — Симферополь: Крымский факультет физической культуры, спорта и туризма Запорожского национального университета, 2005. — С. 44-46.
20. Борзенкова А.А. Особенности функционирования санаторно-курортных предприятий АР Крым / А.А. Борзенкова // Экономика Крыма. — 2009. — №29. — С. 71-74.
21. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. №2026-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000. — №50. ст.435.
22. Данильчук В.Ф. Особенности формирования и развития туристических предприятий: монография / В.Ф. Данильчук. — Донецк, Институт экономики промышленности НАН Украины, 2006. — 240 с.
23. Кобанець Л.О. Концепція управління розвитком рекреаційної діяльності: монографія / Л.О. Кобанець. — Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2007. — 192 с.
24. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: статистичний бюлетень за 2011 р. — К.: Державна служба статистики України, 2011. — 100 с.

Стаття надійшла до редакції 15 листопада 2012 року